

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI HISOB PALATASINING DAVLAT MOLIVAVIY NAZORATINI AMALGA OSHIRISHDAGI ROLI VA UNI TAKOMILLASHTIRISH YO'NALISHLARI

Jumaniyazov Shaxriyor Shakirovich

O'zbekiston Respublikasi
Bank-moliya akademiyasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20771650>

O'zbekiston Respublikasida davlat moliyaviy nazoratini takomillashtirish davlat moliyasini boshqarish tizimining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Davlat budjeti xarajatlarning yildan-yilga ortib borishi, davlat investitsiya dasturlarining kengayishi hamda ijtimoiy sohalarga ajratilayotgan mablag'lar hajmining oshishi nazorat mexanizmlarining samaradorligini ta'minlashni talab etmoqda. Shu nuqtai nazardan Hisob palatasi faoliyatining zamonaviy audit standartlari asosida tashkil etilishi davlat mablag'laridan foydalanish samaradorligini oshirishga xizmat qilmoqda.

Davlat moliyaviy nazoratining asosiy vazifalaridan biri budjet mablag'larining maqsadli sarflanishini ta'minlash hisoblanadi. Amaliyot shuni ko'rsatadiki, ayrim hollarda mablag'lardan foydalanishda moliyaviy intizom buzilishi, xarajatlarni rejalashtirishdagi kamchiliklar va nazorat mexanizmlarining yetarli darajada ishlamasligi kuzatiladi. Bunday holatlar davlat mablag'laridan foydalanish samaradorligini pasaytiradi va qo'shimcha moliyaviy yo'qotishlarni yuzaga keltiradi. Hisob palatasi tomonidan o'tkaziladigan audit tadbirlari ana shunday kamchiliklarni aniqlash va ularni bartaraf etish bo'yicha tegishli tavsiyalar ishlab chiqishga qaratilgan.

Xalqaro amaliyotda oliy audit institutlari faoliyatining samaradorligi ularning mustaqilligi, ochiqqligi va professional salohiyati bilan baholanadi. INTOSAI standartlariga muvofiq davlat auditi moliyaviy audit, muvofiqlik auditi va samaradorlik auditidan iborat bo'lishi lozim. O'zbekistonda ham so'nggi yillarda samaradorlik auditiga alohida e'tibor qaratilib, davlat dasturlari va investitsiya loyihalarining natijadorligini baholash amaliyoti kengayib bormoqda. Bu esa davlat mablag'larining sarflanishi bilan bir qatorda ularning yakuniy natijalarini ham baholash imkonini bermogda.

Hisob palatasi faoliyatini raqamlashtirish davlat moliyaviy nazoratining yangi bosqichga ko'tarilishiga xizmat qilmoqda. "Davlat auditi" axborot tizimining joriy etilishi nazorat tadbirlarini rejalashtirish, ma'lumotlarni yig'ish va tahlil qilish jarayonlarini avtomatlashtirish imkonini yaratdi. Natijada audit jarayonlarining tezkorligi va aniqligi oshib, inson omili bilan bog'liq xatolar kamaymoqda. Shu bilan birga, katta hajmdagi ma'lumotlarni tahlil qilish imkoniyatlari kengayib, moliyaviy xavflarni oldindan aniqlash mexanizmlari takomillashtirilmogda.

Davlat moliyaviy nazoratining samaradorligini oshirishda ichki audit xizmatlari bilan hamkorlik muhim ahamiyat kasb etadi. Budjet tashkilotlari va davlat korxonalarida ichki audit xizmatlarining samarali faoliyati moliyaviy qonunbuzilishlarning oldini olishga xizmat qiladi. Shu sababli Hisob palatasi va ichki audit xizmatlari o'rtasida axborot almashinuvini kuchaytirish, audit natijalarini yagona elektron bazada yuritish va tavsiyalar ijrosini monitoring qilish mexanizmlarini rivojlantirish maqsadga muvofiqdir.

1- Jadval

O'zbekiston Respublikasi Hisob palatasi tomonidan amalga oshiriladigan davlat moliyaviy nazoratining funksional-tahliliy yo'nalishlari

Nazorat yo'nalishlari	Nazorat mazmuni	Baholash mezonlari	Kutilayotgan natija
Davlat budjeti ijrosi ustidan tashqi audit	Budjet mablag'larining qonuniy va maqsadli sarflanishini tekshirish	Qonuniylik, maqsadlilik, moliyaviy intizom	Budjet mablag'laridan oqilona foydalanish ta'minlanadi
Davlat maqsadli jamg'armalari auditi	Jamg'arma mablag'larining shakllanishi va sarflanishini baholash	Shaffoflik, hisobdorlik, natijadorlik	Jamg'arma mablag'lari ustidan nazorat kuchayadi
Davlat xaridlari nazorati	Tender va xarid jarayonlarida moliyaviy xavflarni aniqlash	Raqobatlilik, ochiqlik, tejamkorlik	Asossiz xarajatlar va korrupsion xavflar kamayadi
Investitsiya loyihalari auditi	Davlat investitsiya dasturlari va yirik loyihalar samaradorligini baholash	Xarajat-natija nisbati, iqtisodiy samaradorlik	Investitsiya mablag'larining natijadorligi oshadi
Ichki audit xizmatlari bilan hamkorlik	Budjet tashkilotlari ichki nazorat tizimini baholash	Muvofiqlik, tezkorlik, profilaktika	Moliyaviy xatolar erta aniqlanadi
Raqamli audit va masofaviy monitoring	“Davlat auditi” axborot tizimi orqali ma'lumotlarni tahlil qilish	Tezkorlik, aniqlik, avtomatlashtirish	Nazorat jarayonida inson omili kamayadi
Samaradorlik auditi	Davlat dasturlari va xarajatlarning real natijasini baholash	Iqtisodiylik, samaradorlik, natijadorlik	Davlat mablag'larining ijtimoiy-iqtisodiy ta'siri aniqlanadi

Manba: O'zbekiston Respublikasi Hisob palatasi faoliyatiga oid normativ-huquqiy hujjatlar, INTOSAI standartlari va davlat moliyaviy nazorati bo'yicha ilmiy manbalar asosida muallif tomonidan tuzilgan.

Jadval ma'lumotlari O'zbekiston Respublikasi Hisob palatasi tomonidan amalga oshiriladigan davlat moliyaviy nazoratining asosiy yo'nalishlari va ularning amaliy ahamiyatini aks ettiradi. Undan ko'rinib turibdiki, Hisob palatasi faoliyati davlat budjeti mablag'larining qonuniy va maqsadli sarflanishini nazorat qilish bilan bir qatorda davlat maqsadli jamg'armalari, davlat xaridlari, investitsiya loyihalari hamda ichki audit tizimlari faoliyatini ham qamrab oladi. Bu esa davlat moliyaviy nazoratining ko'p bosqichli va kompleks tizim sifatida shakllanganligini ko'rsatadi.

Jadvalda keltirilgan yo'nalishlar ichida davlat xaridlari va investitsiya loyihalari auditi alohida ahamiyat kasb etadi. Chunki aynan ushbu sohalarida yirik hajmdagi budjet mablag'lari

sarflanadi va moliyaviy xavflarning yuzaga kelish ehtimoli yuqori hisoblanadi. Hisob palatasi tomonidan ushbu yo'nalishlarda amalga oshiriladigan audit tadbirlari mablag'lardan foydalanishning iqtisodiy samaradorligini oshirish, asossiz xarajatlar hamda korrupsion holatlarning oldini olishga xizmat qiladi.

Shuningdek, jadvalda aks ettirilgan raqamli audit va masofaviy monitoring mexanizmlari davlat moliyaviy nazoratining zamonaviy bosqichga o'tayotganligini ko'rsatadi. Axborot texnologiyalaridan foydalanish nazorat tadbirlarini tezkor va shaffof tashkil etish, katta hajmdagi ma'lumotlarni tahlil qilish hamda moliyaviy xavflarni oldindan aniqlash imkonini bermoqda. Natijada audit jarayonlarining aniqligi oshib, inson omili bilan bog'liq xatolar kamaymoqda.

Bundan tashqari, samaradorlik auditining joriy etilishi davlat mablag'larining faqat qonuniy sarflanganligini emas, balki ularning iqtisodiy va ijtimoiy natijadorligini ham baholash imkonini beradi. Bu esa davlat dasturlari, investitsiya loyihalari va budjet xarajatlarining yakuniy natijalarini tahlil qilish orqali davlat moliyasini boshqarish sifatini oshirishga xizmat qiladi. Umuman olganda, jadvalda keltirilgan yo'nalishlar Hisob palatasining davlat moliyaviy nazoratini takomillashtirish, budjet mablag'laridan foydalanish samaradorligini oshirish va davlat moliyasining shaffofligini ta'minlashdagi muhim rolini yaqqol namoyon etadi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. O'zbekiston Respublikasining "O'zbekiston Respublikasi Hisob palatasi to'g'risida"gi Qonuni. O'RQ-669-son, 2021-yil 25-fevral.
2. O'zbekiston Respublikasining Budjet kodeksi. – Toshkent: Adolat, 2025.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Davlat moliyaviy nazorati tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-6300-son Farmoni, 2021-yil 27-avgust.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Davlat auditi va moliyaviy nazorati faoliyatini yanada takomillashtirishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PF-252-son Farmoni, 2025-yil 18-dekabr.
5. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Davlat auditi" dasturiy kompleksidan foydalanishni tashkil etish to'g'risidagi qarori. – Toshkent, 2025.
6. O'zbekiston Respublikasi Hisob palatasi. 2025-yil yakunlari bo'yicha faoliyat hisoboti. – Toshkent, 2026.
7. Allen R., Hemming R., Potter B. The International Handbook of Public Financial Management. – New York: Palgrave Macmillan, 2013.
8. Schiavo-Campo S., Tommasi D. Managing Government Expenditure. – Manila: Asian Development Bank, 1999.